

- К.: Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка, 2015. – Випуск 15. – Режим доступу: http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук_праць._Випуск_15.
6. Якоби М. Е. Связь физического перфекционизма и эмоционального благополучия у младших подростков: дипломная работа / М. Е. Якоби. – М.: МГППУ, 2009. – 78 с.
  7. Ablard K. E. Parents' Achievement Goals and Perfectionism in their Academically Talented Children / K. E. Ablard, W. D. Parker. // *Journal of Youth and Adolescence*. – 1997. – №26. – С. 651–667.
  8. Chan D. W. Perfectionism among Chinese gifted students in Hong Kong: Relationships to coping strategies and teacher ratings / D. W. Chan. // *Gifted Education International*. – 2007. – №23. – С. 289–300.
  9. Christopher M. M. Relationship of Perfectionism to Affective Variables in Gifted and Highly Able Children / M. M. Christopher, J. Shewmaker. // *Gifted Child Today*. – 2010. – №33. – С. 20–30.
  10. Feldhusen J. F. Parent Perceptions of Gifted Children's Educational Needs / J. F. Feldhusen, M. D. Kroll. // *Roeper Review*. – 1985. – №7. – С. 249–252.
  11. Flett G. L. Perfectionism in Relation to Attributions for Success or Failure / G. L. Flett, P. L. Hewitt. // *Current Psychology*. – 1998. – №17. – С. 249–263.
  12. Freeman J. The Emotional Development of the Gifted and Talented / J. Freeman. // *Gifted and Talented Provision*. – 2008. – №2008. – С. 67–79.
  13. Kornblum M. Perfectionism and the Gifted: A Study of an Australian School Sample / M. Kornblum, M. Ainley. // *International Education Journal*. – 2005. – №6. – С. 232–239.
  14. Mendaglio S. Should perfectionism be a characteristic of giftedness? / S. Mendaglio. // *Gifted Education International*. – 2007. – №23. – С. 221–232.
  15. Mofield E. Addressing Perfectionism in Gifted Adolescents / E. Mofield. – Saarbrücken: Lambert Academic Publishing, 2012. – 196 с.
  16. Parker W. D. Healthy Perfectionism in the Gifted / W. D. Parker. // *Journal of Secondary Gifted Education*. – 2000. – №11. – С. 173–182.

УДК 159.9

Чорна І. М.

ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ В ПИТАННЯХ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ ЗА УМОВ РЕФОРМИ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Вибір професії – один із найважливіших життєвих виборів. Успішне вирішення проблеми професійного вибору має вагомі наслідки і для особистості і для суспільства. Від праці у великій мірі залежить задоволеність людини своєю долею. Це моральне задоволення від улюбленої роботи, від життя. Зменшення ступеня ймовірності розчарувань, пов'язаних із першими самостійними кроками у житті. Правильний вибір професії – це важлива умова підвищення продуктивності праці, як запоруки добробуту громадян та процвітання держави. Вибір професії – та точка, де сходяться інтереси особи і суспільства, де можливе і необхідне гармонійне поєднання особистих і загальних інтересів. Не пригнічення особистого суспільним і не нехтування суспільними інтересами заради особистого блага, а саме поєднання цих інтересів заради загального блага – це оптимальний шлях вирішення складних проблем професійного вибору. Це перетворює вибір професії на велику соціальну проблему, вирішення якої вимагає системної роботи. Лише науково

обґрунтований процес вибору майбутньої професії забезпечує ефективне професійне самовизначення, гарантує можливість самореалізації, самоствердження особистості.

Втрати через погано налагоджену систему профорієнтації надто великі. Погано організована профорієнтаційна робота приводить до того, що чимала кількість молодих людей обирає майбутню професію, керуючись поверхневими мотивами. Через ігнорування наукових підходів до вибору професії, у працівника розвивається синдром незадоволеності своєю долею, pojawiaються психологічні комплекси, психосоматичні захворювання. Зі сторони інтересів держави: понижена продуктивність праці, низька її якість, відсутність спеціалістів на робочих місцях, неможливість використовувати працівників по спеціальності, брак робочої сили в одних галузях і надлишок в інших. Недоліки у системі профорієнтаційної роботи негативно впливають на соціально-економічну ситуацію в Україні. Організація і налагодження системи профорієнтаційної роботи – це величезний резерв економічного і соціального розвитку в державі. Підготовка підростаючого покоління до науково обґрунтованого, свідомого вибору професії – завдання першорядного значення. За таких умов зростає актуальність проблеми профорієнтації молоді. Держава повинна з усією відповідальністю ставитись до процесу професійного самовизначення молоді. Що, в свою чергу, гарантуватиме державі відмінних спеціалістів, професіоналів.

Аналіз наукових досліджень. Проблему профорієнтаційної роботи досліджували: В. М. Гладкова, М. М. Захаров, В. Є Кавецький, Т. В. Кудрявцев, Т. Б. Курбацька, М. В. Левченко, В. В. Мачуський, Л. О. Пономаренко, В. В. Рогоза, В. А. Семиченко, В. В. Синявський, Е. М. Ткаченко, Б. А. Федоришин, С. М. Чистякова, В. І. Урусський, І. М. Чорна та інші.

Вибір старшокласниками майбутньої професії з точки зору специфіки юнацького віку, особливостей соціалізації учнів старших класів аналізували психологи Р. Бернс, Л. Божович, І. Кон, В. Рибалка, П. Шавір та інші. Особливості формування готовності учнів загальноосвітніх навчальних закладів до вибору певних професій досліджували А. Бас, О. Губенко, Н. Ковальська, В. Мачуський, О. Мельник, О. Мерзлякова, А. Назарчук, Л. Пасечнікова, А. Пашинський, О. Пащенко, Н. Шевченко та інші.

Згідно Закону України «Про загальну середню освіту», освітній вектор спрямовується на профільну освіту, ранню спеціалізацію учнів школи. А це, відповідно, вимагатиме високого рівня підготовки та компетентності шкільного психолога та вчителя у питаннях профорієнтаційної роботи.

Метою статті є наукове обґрунтування необхідності приведення у відповідність до вимог Закону України «Про загальну середню освіту» рівня компетентності вчителя в питаннях профорієнтаційної роботи із школярами.

Виклад основного матеріалу та результати досліджень. Сучасна школа повинна з усією відповідальністю ставитись до професійного вибору учнів. Забезпечувати молодим громадянам науково обґрунтований підхід до вибору майбутньої професії, надавати достовірну інформацію, використовуючи для цього передові наукові програми з профорієнтаційної роботи. Вибір професії не може бути процесом стихійним і залежати від випадкових факторів. Він повинен будуватись таким чином, щоб можливості опанта узгоджувались із рядом об'єктивних факторів. Незважаючи на те, яким буде кінцевий вибір школяра, він має право на науково-обґрунтовану інформацію про наявні в нього інтереси, здібності, нахили до того чи іншого виду діяльності, професії. Гарантувати це право, як і забезпечувати розвиток професійного самовизначення кожної дитини необхідно засобами чітко налагодженої, послідовної та поетапної системи профорієнтаційної роботи у школі, активно

ланкою якої є вчитель. Проте, на даний час випускники педагогічних ВНЗ не готові до здійснення профорієнтаційної роботи із школярами, оскільки із навчальних планів педагогічних спеціальностей у ряду ВНЗ вилучено навчальну дисципліну «Психологія профорієнтаційної діяльності».

Аналізуючи запропоновані науковцями варіанти розподілу інформаційно-змістового навантаження по етапах, ми спостерігали тенденцію, згідно якої час на профвибір відводиться на випускний клас школи [1; 2]. Проте, чимала кількість учнів вже в 9-ому класі стають перед проблемою професійного вибору.

Враховуючи різні теоретичні підходи, ми розробили структуру, вимоги, принципи та класифікацію етапів системи профорієнтаційної роботи в школі. Зокрема, в основу класифікації етапів покладено принцип розподілу змістового навантаження із врахуванням вікових особливостей, доступності, передових теорій вікової психології і водночас таким чином, щоб уже до 9-го класу, який для значної частини учнів стане випускним, учень вже був достатньо інформованим, теоретично підготовленим для того, щоб зробити свій професійний вибір. Враховуючи фактор акселерації, ми дещо змінили підходи щодо розподілу змісту та об'єму інформаційного навантаження, перемістивши його в сторону початкових етапів. Ми вважаємо, що чим раніше дитина отримуватиме необхідну їй профорієнтаційну інформацію; чим швидше оволодіє основами вибору професії; чим швидше отримає професійну підтримку зі сторони профорієнтолога, педагога, тим більше часу у неї залишатиметься на збір профінформації, на самооцінку рівня своїх здібностей, інтересів, нахилів, на вибір професії, усвідомлення та аналіз, самовиховання, концентрацію зусиль на поглиблене вивчення профільних дисциплін, самовдосконалення шляхом розвитку професійно-необхідних здібностей засобами занять у відповідних предметних гуртках, профільних класах, підготовку до майбутнього професійного навчання, «примірку» професії, перевірку правильності свого вибору.

Ще однією перевагою, запропонованої нами системи профорієнтації в школі, є можливість здійснення якісного, науково обґрунтованого відбору учнів у профільні класи, тобто забезпечення ранньої спеціалізації.

Беззаперечно, що школа повинна забезпечувати різнобічний розвиток особистості, але на практиці виходить так, що учень розгублюється в потоці інформації, і як результат - поверхневі знання з різних дисциплін і жодних глибоких. Не можна продовжувати ігнорувати психофізіологічні особливості особистості та спонукати учня із нахилом до гуманітарних дисциплін поглиблено вивчати точні науки і навпаки.

Як свідчать численні дослідження, сучасні програми системи середньої освіти, ігноруючи нахили учнів, забезпечують державі 80% випускників, які у 17 років так і не самовизначилися у професійному виборі. Про що також свідчать заяви абітурієнтів, які навчальний заклад та майбутню професію обирають за поверхневою мотивацією, не усвідомлено, подаючи заяви для вступу на понад 10 різних спеціальностей.

Обов'язковою умовою також має бути плановість та наукова обґрунтованість всіх форм профорієнтаційної роботи в школі. Планування профорієнтаційних заходів як перспективних, так і поточних є однією із важливих умов, що забезпечує ефективність в роботі всієї системи профорієнтації в школі. У відповідності до плану профорієнтаційної роботи психолога школи, вчителі повинні розробляти: перспективний план профорієнтаційної роботи, згідно навчальної програми по предмету, який викладають; річний план в рамках робочої навчальної програми; поточні завдання в рамках конспекту уроку. Перспективний та річний плани

профорієнтаційної роботи узгоджуються і затверджуються шкільним психологом-профорієнтологом та директором школи.

З метою забезпечення високого рівня компетентності психологів та педагогів, у 1995 році нами розроблено програму навчальної дисципліни «Психологія профорієнтаційної діяльності», яка впроваджена в ТНПУ ім. В. Гнатюка та проходить апробацію і постійне вдосконалення.

Висновки. При плануванні та організації профорієнтаційної роботи необхідно враховувати, що її ефективність оцінюється не по кількості проведених заходів, а по кінцевому результату, – наявності у всіх учнів на момент закінчення школи, сформованого, чітко визначеного свідомого професійного вибору, що найкращим чином забезпечить реалізацію нахилів та здібностей, інтересів та можливостей і буде практично реалізований після закінчення школи. Професійний вибір повинен бути виваженим, продуманим, усвідомленим, науково-обґрунтованим. Лише за такої умови держава отримає чудового спеціаліста-професіонала, який приносить своєю натхненною працею користь усьому суспільству. Щоб отримати такий результат, потрібно створити відповідні умови для формування професійного самовизначення та вибору професії. Не варто ігнорувати інтереси дітей, навпаки, потрібно сприяти їх розвитку, виховувати особистостей із яскравими індивідуальними особливостями. Саме профільні класи та предметна спеціалізація, покликані забезпечити кожному учневі право і можливість в повній мірі розвивати свої здібності, самореалізуватися згідно своїх нахилів та інтересів. Науково обґрунтований, якісний відбір учнів у профільні класи може забезпечити саме ефективна система профорієнтаційної роботи шкільного психолога та педагогів. Для забезпечення відповідного рівня компетентності, необхідно відновити в навчальних планах психологів та бакалаврів педагогічних спеціальностей навчальну дисципліну «Психологія профорієнтаційної діяльності».

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розробці програми навчальної дисципліни «Психологія профорієнтаційної діяльності» для підготовки бакалаврів педагогічних спеціальностей.

Література

1. Закатнов Д. О. Педагогічне управління професійним самовизначенням учнівської молоді: Методичний посібник / Д. О. Закатнов, Н. В. Жемера, В. В. Мачуський та інші; За ред. М. П. Тиценка. – К.: Інститут проблем виховання АПН України, 2001. – 150 с.
2. Пазюченко Т. М. Індивідуалізація профорієнтаційної роботи зі старшокласниками та її психолого-педагогічна модель / Т. М. Пазюченко // Психологія: Зб. наук. пр. – Київ. – 2000. – Випуск 1 (8). – С. 118–126.
3. Сидоренко В. К. Система профорієнтаційної роботи у загальноосвітній школі / В. К. Сидоренко, В. Б. Харламенко // Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Ювілейний випуск. – К.: НПУ, 2000. – Ч. 2. – С. 105–111.
4. Чорна І. М. Акмеологічні підходи до розробки та впровадження структури державної системи профорієнтації в Україні // Сучасні акмеологічні дослідження: теоретико-методологічні та прикладні аспекти: моногр. / редкол.: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, Я. С. Фруктова. – Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – С. 181–200.
5. Чорна І. М. Психологічні особливості організації профорієнтаційної роботи у школі / І. М. Чорна. – Тернопіль: ТДП, 1995. – 74 с.
6. Чорна І. М. Психологія профорієнтаційної діяльності / І. М. Чорна // Тернопіль: видавництво ТНПУ, 2006. – 66 с.
7. Чорна І. М. Формування психологічної готовності майбутнього вчителя до

УДК 159.9

Шамне А. В., Комісаренко А. В.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я У СТУДЕНТІВ ВНЗ

Здоров'я є однією з фундаментальних загально людських цінностей. Тому одним із важливих напрямків реформування вищої освіти є забезпечення відповідних умов для навчання і виховання фізично і психічно здорової особистості. Питання психологічного здоров'я студентської молоді у сучасних умовах підвищеної стресогенності набуває все більшої актуальності. *Мета дослідження* – розглянути психолого-педагогічні особливості психологічного здоров'я студентської молоді.

Щодо здоров'я як особливого соціального феномену в психології і педагогіці виділяють *три основні підходи*: здоров'я як надіндивідуальний стан; здоров'я як особливе відношення між суб'єктами і здоров'я у суб'єктних стосунках індивідів і суспільства в їх складній взаємодії; здоров'я як основа самовизначення і міра свободи індивіда в якості суб'єкта життя.

В контексті завдань нашого дослідження зазначимо, що у психології розрізняють психічне і психологічне здоров'я. *Психічне здоров'я* характеризується рівнем і якістю мислення, розвитком уваги і пам'яті, мірою емоційної стійкості, розвитком вольових якостей. *Психічне здоров'я* – це стан при якому людина може реалізувати свій власний потенціал, справлятися зі звичайними життєвими стресами, продуктивно та плідно працювати, а також робити внесок в життя своєї спільноти. В. Я. Семке визначає психічне здоров'я як стан динамічної рівноваги індивіда з оточуючим природним і суспільним середовищем, коли усі закладені в його біологічній і соціальній суті життєві здібності проявляються найбільш повно, а всі підсистеми організму функціонують з максимальною інтенсивністю (Семке В. Я., 1996). С. Д. Максименко зазначає, що поняття психічне здоров'я охоплює шляхи гармонізації людини, її бажання, амбіції, здібності, ідеали, почуття і свідомість (Максименко С. Д., 2002).

Якщо основу психічного здоров'я складає повноцінний розвиток вищих психічних функцій, психічних процесів і механізмів, то *основу психологічного здоров'я* – розвиток індивідуальної особистості. Сутністю психологічного здоров'я є поступове усвідомлення і сприйняття зростаючою людиною особливостей свого психічного розвитку, своєї особистості та індивідуальності. Психологічне здоров'я передбачає активну позицію самої людини, її зацікавленість в своєму психічному розвитку і розвитку особистості. Зростаюча людина починає все більше орієнтуватися в своїй поведінці і відносинах не тільки на ззовні задані норми, але і спиратись на внутрішні, особисто усвідомлені і прийняті само орієнтири.

В психології існують різні підходи до проблеми психологічного здоров'я, які склалися в руслі феноменологічного, гуманістичного і екзистенційного напрямків психології (Б. С. Братусь, І. В. Дубровіна, О. І. Мотков, А. М. Прихожан та ін.). Слід підкреслити, що поняття «психологічне здоров'я» має відношення до особистості в цілому (І. В. Дубровіна, 2009), тобто процесам, завдяки яким людина досягає зрілості, стає самостійним і активним суб'єктом життєдіяльності, здатним до досягнення життєвих орієнтирів. Невміння справлятися з інтенсивною течією стресів знижує впевненість у собі, ресурси здоров'я, соціальну успішність і адаптацію. Порушення у функціонуванні адаптаційних процесів приводять до розвитку